

delivered solid results in a challenging market

ПІДСУМКОВИЙ ЗВІТ ЗА РЕЗУЛЬТАТАМИ ФОКУС-ГРУП ТА ІНТЕРВ'Ю, ПРОВЕДЕНИХ З ПІДПРИЄМЦЯМИ 10-ТИ МІСТ УКРАЇНИ ГРУПА 1Е:

03-24.07.2017

ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ПІДТРИМКИ ОРГАНАМИ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В СФЕРІ МАЛОГО ТА СЕРЕДНЬОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА

ПРЕАМБУЛА

Опис проекту і методології. В рамках проекту «Партисипативна демократія та обґрунтовані рішення на місцевому рівні в Україні», що впроваджується Асоціацією міст України спільно з Норвезькою асоціацією місцевих та регіональних влад, Норвезьким інститутом міських і регіональних досліджень Осло і Акерхузького університетського коледжу прикладних наук, за фінансової підтримки МЗС Норвегії, компанією «Оперативна соціологія» було проведено дослідження з вивчення думки підприємців міста з приводу ефективності підтримки органами місцевого самоврядування малого та середнього підприємництва. Об'єктом дослідження були обрані суб'єкти підприємницької діяльності – юридичні особи та фізичні особи – підприємці з досвідом роботи від 1 до 2 років. З урахуванням специфіки об'єкта вивчення, його важкодоступності й мети дослідження було вирішено реалізувати якісну стратегію соціологічного дослідження з використанням методу фокус-груп.

Фокус-група – це базовий груповий метод якісного аналізу соціальної інформації, який за допомогою спеціально організованої за дослідницьким планом групової дискусії дає змогу з'ясувати реально наявні особливості соціальної практики через актуалізацію особистого досвіду учасників дослідження. Інформація, що отримується за допомогою фокус-групи, не є простою сумою індивідуальних думок, але завжди виступає продуктом групової динаміки, за якої відповіді інформантів стимулюються присутністю інших учасників та аргументуються у спорах або згоді з іншими. Крім того, колективне обговорення дає можливість усебічно розглянути різні аспекти предмета дослідження.

Така дискусія особливо ефективна, коли необхідно зрозуміти, що насправді думають і відчувають люди, які опиняються в конкретних ситуаціях та діють певним чином. Завдяки цьому ефекту дослідження, проведені методом фокус-групи, вирізняються великим евристичним потенціалом, адже дають змогу глибоко дослідити проблему, проаналізувати широкий спектр думок і стереотипів, які не можуть бути виявлені більш формалізованими методами (наприклад масовим опитуванням), виявити ті реальні процеси та моделі взаємодії, які властиві діяльності кожного залученого до дослідження підприємця.

У цьому дослідженні була застосована найбільш поширена форма фокус-групи – інтерв'ю з гайдом, у якому послідовно представлені тільки теми, що потребують обговорення. Рекрутування учасників фокус-групи проходило відповідно до мети й задач дослідження. Вибірка становила 4–12 осіб. У ситуації, коли не була досягнута мінімальна кількість учасників (4 особи), проводилися індивідуальні або парні face-to-face (віч-на-віч) інтерв'ю за тим же переліком тем, що й у гайді фокус-групи. Такий формат не дає ефекту групової динаміки, проте допомагає глибше з'ясувати позиції інформантів. Для отримання ширшого спектру думок на додачу до очних інтерв'ю проводилися також телефонні інтерв'ювання за скороченим гайдом.

Міста – учасники проекту: Коростень, Шепетівка, Шумськ, Володимир-Волинський, Самбір, Яремче, Сторожинець, Кам'янець-Подільський, Сатанів, Ладижин.

Опис груп та інформантів. Головна вимога до складу учасників – гомогенність – не була дотримана в жодній із фокус-груп через специфіку підбору інформантів в умовах невеликих міст. Відхилення від заданих параметрів (досвід роботи 1–2 роки) в середньому спостерігалось у 2-х учасників фокус-груп у кожному місті.

Усього в дослідженні взяли участь 57 інформантів, з них 37 побували на фокус-групах, 3 – на очних інтерв'ю, з 17-ма були проведені телефонні інтерв'ю. В одній фокус-групі взяли участь 9 інформантів, в одній – 6, у двох – по 5 інформантів, у трьох групах – по 4 інформанти. Крім того, було проведено одне групове інтерв'ю з двома учасниками та одне індивідуальне інтерв'ю. В останніх двох випадках для отримання більшої кількості інформації проведені відповідно 8 і 9 телефонних інтерв'ю з інформантами, які не змогли взяти участі у фокус-групах. Серед напрямів підприємницької діяльності інформантів переважали торгівля й громадське харчування, медичні та інші послуги. Атмосферу всіх проведених фокус-груп можна визначити як спокійно-доброзичливу. Відчувалися зацікавленість інформантів у спілкуванні та бажання ділитися своїми думками.

ОСНОВНА ЧАСТИНА

Підсумовуючи результати дослідження, отримані у всіх десяти містах, спільними моментами будемо вважати ті, що були зафіксовані у шести та більше містах, окремими – ті, про які йшлося в одному чи декількох містах (до п'яти включно).

1. ПОЗИТИВНІ МОМЕНТИ

Спільними позитивними моментами, названими інформантами під час більшості фокус-груп, є легкість реєстрації підприємницької діяльності, зручність вирішення питань у ЦНАПах, а також консультативні послуги й допомога конкретних представників державних органів, з якими підприємців поєднують особисті контакти.

У якості окремих прикладів позитивної взаємодії підприємців з органами місцевого самоврядування інформанти говорили про організацію та проведення інформаційно-консультативних заходів для підприємців, запрошення їх до участі у розробці стратегій розвитку міст, зменшення тиску на бізнес з боку контролюючих органів, прийняття місцевими радами рішень, що полегшують фінансове навантаження на підприємців, створення об'єднаних територіальних громад, наявність телефонної гарячої лінії для консультацій з питань бізнесу, збільшення кількості випадків легального працевлаштування найманих працівників завдяки введенню відповідних штрафів, публічні подяки влади представникам бізнес-спільноти за фінансову участь у благоустрої міста.

ПОЗИТИВНІ МОМЕНТИ	Коростень	Шелетівка	Шумськ	Володимир-Волинський	Самбір	Яремче	Сторожинець	Кам'янець-Подільський	Сатанів	Ладжин
Спрощення процедури реєстрації бізнесу	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Вирішення питань у ЦНАПі	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Електронна черга в ЦНАП			✓					✓		
Легкість взаємодії з працівниками місцевих органів влади	✓		✓	✓	✓	✓			✓	✓
Зниження фінансового навантаження на підприємців								✓	✓	✓
Створення ОТГ			✓						✓	
Участь підприємців у розробці стратегії розвитку міста			✓	✓						
Наявність додаткових структур, які надають інформаційно-консультаційні послуги	✓			✓						
Робота контролюючих органів				✓				✓		

1.1 СПІЛЬНІ ПОЗИТИВНІ МОМЕНТИ

---

1. В усіх без винятку містах учасники фокус-груп зазначили, що за останні один – два роки відбулися зміни на краще в питанні реєстрації підприємницької діяльності. Підприємці у своїх відповідях неодноразово говорили про істотне спрощення процедури. У різних містах також повторювалась ситуація, коли інформанти навіть не могли чітко пригадати якихось подробиць процесу реєстрації, що опосередковано свідчить на користь легкості та швидкості цього процесу.

Особливо позитивно оцінюють такі зміни ті підприємці, що раніше мали досвід реєстрації, про який вони говорять як про дуже важку та витратну процедуру.

2. Інформанти всіх міст, у яких на фокус-групах мова заходила про ЦНАП, позитивно оцінили його діяльність. *«З приходом ЦНАПу набагато спростилося, всі процедурні моменти... І якось воно цивілізованіше стало»* [К.-Под.: 132–133].

---

*«З приходом ЦНАПу набагато
спростилося, всі процедурні моменти...
І якось воно цивілізованіше стало»*

Іноколи підприємці навіть зазначали, що можна скоротити працівників інших підрозділів місцевої влади та збільшити кількість співробітників ЦНАПу, до яких бувають великі черги. А от підприємці Шумська та Кам'янця-Подільського окремо наголосили на тому, що дуже задоволені послугою електронної черги у своїх ЦНАПах, яка значно спрощує очікування прийому.

Інформант з Володимира-Волинського у своєму коментарі продемонстрував існування в його уявленні зв'язку між рівнем обізнаності людини та її зверненням до ЦНАПу: *«Не знає той, хто не був ще в ЦНАПі»* [В.-Вол.: 360]. Наявність такої логіки можна вважати показником високої ефективності інформаційно-консультативних послуг ЦНАПу.

3. Підприємці Володимира-Волинського, Шумська, Яремчого, Самбора, Сатанова, Коростеня, Ладижина позитивно оцінюють свою взаємодію з конкретними співробітниками органів місцевого самоврядування, податкової та інших державних установ, до яких вони зверталися по роз'яснення щодо своєї діяльності. При цьому варто зауважити, що така співпраця, за словами самих інформантів, базується в більшості випадків на особистих контактах.

«Не знає той, хто не був ще в ЦНАПі»

1.2 ОКРЕМІ ПОЗИТИВНІ МОМЕНТИ

---

1. Підприємці з Кам'янця-Подільського, Сатанова та Ладижина зазначили, що місцеві депутати приймають рішення, які знижують фінансове навантаження на підприємців.

Цікавим при цьому є міркування інформантів з Кам'янця-Подільського щодо мотивів такого рішення міської ради: *«Більшість із них тожє в бізнесі...»* [К.-Под.: 838], *«І в депутатів там щось...»* [К.-Под.: 839]. З таких коментарів випливає, що депутатами, на думку інформантів, керувало не просто прагнення покращити життя підприємцям, а й піклування про власну бізнесову вигоду.

2. Підприємці Шумська та Сатанова особливо наголошували на тому, що позитивні зрушення відбулися зі створенням об'єднаної територіальної громади. *«Оцим створенням громади... Можу сказати, що зрушення такі серйозні, потужні зрушення пішли»* [Шум.: 526–528].

---

*«Місцеві депутати приймають рішення,
які знижують фінансове навантаження
на підприємців»*

---

3. Підприємців Володимира-Волинського та Шумська запрошують до участі в розробці стратегії розвитку міста.

Учасники фокус-групи у Володимирі-Волинському засвідчили, що активно долучалися до обговорення змісту стратегії. Причому було помітно, що навіть спогади про таку спільну діяльність є позитивно зарядженими. Аудиторія значно пожвавилась, усі говорили одночасно та дуже емоційно, посміхались і підтримували репліки один одного.

Підприємцям міста Шумська також пропонували взяти участь у розробці стратегії розвитку міста. Проте варто зазначити, що ця відповідь пролунала від інформанта, який є депутатом місцевої ради. Він же вважає таку практику дуже корисною.

4. Учасники фокус-груп у Володимирі-Волинському та Кам'янці-Подільському зазначили, що зник тиск на підприємців з боку контролюючих органів.

Протягом усієї фокус-групи підприємці Володимира-Волинського підкреслювали, що задоволені тими змінами, які відбуваються у їхньому місті загалом та у сфері підприємницької діяльності зокрема. Висловлювання інформантів свідчать на користь того, що умови для ведення бізнесу в місті прозорі, регламентовані межами правового поля. Крім того, за твердженнями інформантів, у місті все більшої ваги набуває контроль громадськості та ЗМІ, що є ознакою сильного громадянського суспільства.

---

*«Оцим створенням громади... Можу
сказати, що зрушення такі серйозні,
потужні зрушення пішли»*

«Висловлювання інформантів свідчать на користь того, що умови для ведення бізнесу в місті прозорі, регламентовані межами правового поля»

Інформанти з Кам'янця-Подільського пов'язують позитивні зміни в стосунках контролюючих органів і підприємців з дією мораторію на перевірки й відкриттям ЦНАПу, завдяки чому значно скоротилось спілкування бізнесменів з чиновниками. Проте така логіка може свідчити, що проблемні питання, які існували раніше, не вирішилися шляхом подолання недоліків, а просто стали неактуальними.

5. Місцева влада Володимира-Волинського, за словами підприємців, максимально відкрита для взаємодії з бізнесом. Протягом усієї бесіди учасники фокус-групи неодноразово наголошували, що будь-які їхні звернення по допомогу чи роз'яснення ніколи не залишались без уваги з боку співробітників органів місцевого самоврядування. Як результат, підприємці зазначали, що не відчують ніякого психологічного бар'єру, коли виникає необхідність звернутися до місцевої влади: *«Саме головне, що даже в міській раді, куда не дзвониш, трубку беруть, що питаєш – всьо скажуть, підскажуть, так і так»* [В.-Вол.: 638–639].

Крім того, інформанти розповіли, що співробітники органів місцевого самоврядування Володимира-Волинського постійно проводять різноманітні інформаційно-консультативні заходи для підприємців. Це, своєю чергою, за словами учасників фокус-групи, сприяє згуртованості представників малого та середнього бізнесу, налагодженню нових бізнес-контактів, адже під час таких зустрічей підприємці знайомляться між собою, обмінюються досвідом, дають один одному корисні поради.

6. У місті Володимирі-Волинському працює Бізнес-центр, який постійно проводить інформаційно-консультативні заходи для підприємців, надає їм допомогу та підтримку з найрізноманітніших питань, починаючи із заповнення податкової звітності та закінчуючи актуальними змінами в законодавстві.

Важливим моментом є те, що про існування Бізнес-центру у Володимирі-Волинському знають не тільки підприємці, а й інші жителі міста. Цьому сприяють гарно налагоджене інформування щодо заходів, які проводить Центр, і те, що необхідність його створення певний час активно обговорювалась у публічному медійному просторі. Як наслідок, один з учасників фокус-групи зазначив, що він звернувся до Бізнес-центру по консультації ще до того, як пішов реєструвати підприємницьку діяльність. Підприємці дуже схвально відгукуються про допомогу, яку надає Бізнес-центр, зазна-

---

«Інформанти з Кам'янця-Подільського пов'язують позитивні зміни в стосунках контролюючих органів і підприємців з дією мораторію на перевірки й відкриттям ЦНАПу, завдяки чому значно скоротилось спілкування бізнесменів з чиновниками»

---

*«Саме головне, що даже в міській раді,
куди не дзвониш, трубку беруть, що
питаєш – всьо скажуть, підскажуть,
так і так»*

чаючи, що туди можна звернутись із будь-яким питанням і впевнено розраховувати на підтримку. Відчувається, що підприємці пишаються й наявністю такої організації в їхньому місті, й тією діяльністю, яку вона здійснює.

7. Ініціативна група представників малого та середнього бізнесу Ладжина розробила стратегію розвитку підприємництва, затвердження якої відбулося на сесії міської ради. Крім того, одна з учасниць фокус-групи розповіла про існування перспективних планів співробітництва з міською радою, про які була досягнута домовленість під час проведення в Ладжині круглого столу «Влада і бізнес».

8. У Сатанівської об'єднаної територіальної громади є власний сайт, на якому представлена необхідна інформація та оперативно розглядаються й обговорюються електронні петиції зі зверненнями підприємців та інших громадян. Учасники фокус-групи з Сатанова висловили задоволення таким нововведенням.

9. Інформанти з Шумська позитивно оцінили наявність у районі телефонної гарячої лінії, куди можна звернутись по роз'яснення щодо різних аспектів підприємницької діяльності. За словами одного з учасників, оператори телефонної лінії або надають консультації відразу, або можуть перетелефонувати підприємцю пізніше, щоб більш докладно відповісти на задане питання.

10. Інформант із Сатанова, який займається стоматологічною практикою, розповів, що після скорочення в лікарні звернувся до центру зайнятості та пройшов відповідне навчання. Це допомогло йому зареєструвати бізнес і розпочати підприємницьку діяльність.

11. Більшість підприємців Сторожинця, за словами інформантів, намагаються працювати в правовому полі. Цьому особливо сприяло введення високих штрафів за нелегальних найманих працівників. Щоправда, причиною такої ситуації, на думку учасників інтерв'ю, є страх підприємців, а такий чинник не можна вважати тривалим конструктивним регулятором людської поведінки.

12. Влада Сторожинця, коли звертається до підприємців по допомогу в благоустрої міста, завжди потім публічно висловлює вдячність, не привласнюючи собі заслуг бізнесу. Учасники інтерв'ю зі Сторожинця вважають це позитивним моментом.

Протилежним прикладом, за словами інформантів, є ставлення районної адміністрації. Один з учасників інтерв'ю розповів про випадок, коли допомогу його батька-підприємця в ремонті дороги до одного з сіл Сторожинецького району голова РДА намагався видати за власне піклування про людей.

Звісно, це може бути однобокою, суб'єктивною оцінкою, але подібні непорозуміння, безперечно, не сприяють продуктивній співпраці влади та бізнесу при вирішенні нагальних соціально-економічних проблем.

До звернень же міської влади інформанти ставляться з розумінням, не вважають це тиском на бізнес, наголошують на тому, що влада звертається саме з проханнями, а не вимагає якихось обов'язкових внесків. Варто підкреслити, що така практика не викликає в учасників інтерв'ю обурення, протесту чи сумнівів у тому, куди буде використана допомога.

2. ПРОБЛЕМИ У СПІВПРАЦІ «ВЛАДА – БІЗНЕС»

У якості спільних проблемних моментів інформанти фокус-груп назвали недостатньо прозорі умови для ведення бізнесу, непоодинокі випадки некоректної поведінки, некомпетентності та недбалого виконання своїх обов'язків співробітниками органів місцевого самоврядування та інших державних установ, а також незрозумілість або недостатність інформаційно-консультативного супроводу підприємницької діяльності.

Серед окремих прикладів проблем у взаємодії підприємців з органами місцевого самоврядування йшлося про несправедливість штрафів за ненавмисні помилки при заповненні електронної звітності в податкову, випадки тиску на бізнес з боку контролюючих органів, затягування розгляду питань підприємців в державних установах, в тому числі й щодо оформлення інвестицій, незацікавленість місцевої влади у взаємодії з малим і середнім бізнесом, відсутність з боку влади бажання підтримати ініціативи підприємців у здійсненні суспільно-корисних справ.

2.1 СПІЛЬНІ ПРОБЛЕМИ У СПІВПРАЦІ «ВЛАДА – БІЗНЕС»

---

1. Місцеві умови для ведення бізнесу, на думку інформантів з Коростеня, Шепетівки, Самбора, Яремчого, Кам'янця-Подільського, Сатанова, Ладижина, не є достатньо прозорими. Розповсюджена ситуація, коли далеко не всі представники бізнесу належним чином оформлюють підприємницьку діяльність, але при цьому уникають штрафних санкцій. З іншого боку, у Коростені та Самборі лунали твердження, що можуть бути негативні наслідки, якщо підприємець почне проявляти ініціативу в з'ясуванні певних проблемних питань.

Один з інформантів з Самбора, наприклад, розповів історію, яка, на його думку, демонструє несправедливе ставлення співробітників контролюючих органів до представників малого бізнесу, коли перевірка виступає засобом впливу або й шантажу тих підприємців, чия активність «не подобається» владі. Інші учасники фокус-групи жваво й емоційно відреагували на цю розповідь та підтвердили, що дійсно існує комісія, яка постійно приходиться до підприємців з перевітками, причому це відбувається «виборочно».

Крім того, як вважають учасники фокус-групи, те, що у Самборі багато тих, хто офіційно не реєструє підприємницьку діяльність, не секрет для представників органів місцевого самоврядування. Така ситуація, своєю чергою, приводить підприємців до думки, що умови ведення бізнесу в місті не є прозорими. Також за твердженнями інформантів із Самбора, у місті існує практика звернення до знайомих по допомогу, щоб «порішати» питання. Це може свідчити про ймовірне використання чиновниками своїх посад на власну користь.

«Розповсюджена ситуація, коли далеко не всі представники бізнесу належним чином оформлюють підприємницьку діяльність, але при цьому уникають штрафних санкцій»

Підприємець з Яремчого звернув увагу на те, що контроль над ухилянням від сплати податків належним чином налагоджений в країні в цілому й поставив питання і до прем'єр-міністра, і до органів місцевого самоврядування: чому вони нічого не роблять, щоб змінити ситуацію? Інформантка з Яремчого зазначила, що при веденні бізнесу відчуває існування кумівства та не завжди однакового до всіх підприємців ставлення. Є вірогідність, що така оцінка суто суб'єктивна, адже підприємниця вже півроку очікує вирішення питання по своїй заяві на виділення їй земельної ділянки під магазин. Тож з'ясування того, наскільки поширені подібні випадки, потребує подальших досліджень.

Інформанти з Кам'янця-Подільського також зазначили, що в місті існує багато незареєстрованого бізнесу. Причому підприємці впевнені, що представники влади добре знають про подібні випадки, але не борються з цим явищем. Така ситуація не тільки не сприяє бажанню підприємців офіційно реєструвати свою діяльність, але і може мати більш віддалені негативні наслідки для перспектив співпраці влади та легального бізнесу.

До того ж підприємці, які прагнуть працювати легально та оформлюють свідоцтва, стикаються не просто з нерозумінням оточуючих, а ще і вимушені пояснювати свої дії, немов виправдовуючись за

«Навіть в податковій сказали: “А чого ти реєструєшся? Ти ж кучу грошей витратиш...”»

те, що роблять все за законом. Особливий подив викликає те, що, за словами одного з учасників фокус-групи у Кам'янці-Подільському, коли він оформлював підприємницьку діяльність, йому «навіть в податковій сказали: “А чого ти реєструєшся? Ти ж кучу грошей витратиш...”» [К.-Под.: 314–316]. «Більше половини будеш віддавати грошей, як ніхто не реєструється, а ти реєструєшся». В принципі, це дійсно самосвідомість, я сказав, що я не можу. Я працюю, то чого я буду ховатися в куточку, що я там нашкодив?» [К.-Под.: 318–321].

Якщо й надалі такі свідомі підприємці будуть залишатись у меншості та не відчують підтримки своєї позиції з боку влади та громадської думки, то довго протриматись у подібній «ментальній ізоляції» зможуть одиниці, а це призведе до погіршення загальної ситуації з легалізацією бізнесу в місті.

Учасників фокус-групи з Сатанова обурює ситуація, коли влада не контролює нелегальних підприємців, які ухиляються від сплати податків. Причому інформанти впевнені, що чим більший бізнес, тим простіше йому обходити законодавчі норми. У такій ситуації сумлінні підприємці не можуть розраховувати на рівні та справедливі умови ведення бізнесу й не відчують ніякого захисту своїх інтересів з боку держави, що дуже демотивує їх.

Інформанти з Ладижина розповіли, що в їхньому місті неможливо відкрити готель, бо власники готельного бізнесу мають зв'язки у владі та можуть перешкоджати появі конкурентів своїм закладам: «А если гостиницу хочешь открыть, то вообще невозможно» [Лад.: 395], «потому что... уже есть...» [Лад.: 398]. На подив модератора – хіба не можна відкривати готелі? – пролунала відповідь: «Можна, но вы не відкриєте...» [Лад.: 400], – що викликало загальний сміх учасників [Лад.: 401]. Крім того, тема непрозорості була піднята при обговоренні умов проведення тендерів у Ладижині, які, за словами підприємців, виграють «наближені до працівників міської ради...» [Лад.: 284], а також встановлення ставок земельного податку, який «для своїх фірм понизили, а для всіх остальных не понизили» [Лад.: 546–551]. Звісно, подібні твердження обов'язково потрібно перевіряти перш ніж брати на віру, проте саме існування таких оцінок потребує уваги з боку влади.

2. Інформанти з Коростеня, Шепетівки, Самбора, Яремчого, Сторожинця, Ладижина вказували на випадки некоректної поведінки співробітників органів місцевого самоврядування та інших державних установ, їх некомпетентність, безвідповідальність, штучне затягування розгляду питань підприємців, бюрократичну тяганину, відсутність чиновників на робочих місцях у робочий час, недбале виконання ними своїх обов'язків і навіть небажання працювати: «I получається, що людина сидить на своєму місці, і вона получає зарплату, а роботу не робить... От ми боїмося цього, а в них відповідальності нема ніякої...» [Шеп.: 1008–1009].

Підприємниця з Яремчого зауважила, що співробітники міської ради не дуже уважні до відвідувачів. З її розповіді можна припустити, що в колективі існують певні розбіжності, ба навіть конфлікти, і про це мешканці міста розповідають одне одному.

Нарікання інформантів зі Сторожинця викликають випадки, коли співробітники державних установ виявляють неповагу до відвідувачів, примушуючи їх годинами чекати під кабінетами можливості звернутися зі своїми питаннями.

«Я працюю, то чого я буду ховатися в куточку, що я там нашкодив?»

«І получається, що людина сидить на своєму місці, і вона получає зарплату, а роботу не робить... От ми боїмося цього, а в них відповідальності нема ніякої...»

Учасники також зазначили, що у взаємодії з представниками місцевої влади значний вплив має «людський фактор» у тому сенсі, що відвідувачі залежні від особистісних якостей чи навіть настрою чиновників. Але підприємці наголосили, що так не має бути, підтверджуючи це прикладами з закордонного досвіду. Обговорення питання співпраці з владою було одним з найбільш емоційних моментів фокус-групи в Самборі, що свідчить про гостроту й нагальність цієї проблеми.

Проте необхідно зазначити, що, на думку інформантів із Самбора, останнім часом ситуація потроху змінюється на краще, але відбувається це завдяки доволі специфічному фактору – не добровільно-му підвищенню культури спілкування чиновників із відвідувачами, а побоюванню держслужбовців за свої робочі місця.

3. У Коростені, Шепетівці, Шумську, Самборі, Кам'янці-Подільському, Ладжині інформанти нарікали на незрозумілість або відсутність інформаційно-консультативного супроводу підприємницької діяльності. Підприємці зазначали, що відчують брак інформації та консультацій з питань їхньої професійної діяльності, а через відсутність зразків і зрозумілих вимог оформлення конкретних документів їм доводиться по декілька разів переробляти документацію. При цьому нерідкі випадки, коли складно отримати роз'яснення чи допомогу у співробітників відповідних підрозділів.

В Інтернеті також не завжди є достатня кількість чіткої й зрозумілої інформації для підприємців, яка б відповідала актуальному стану речей, наявні інформаційні ресурси нерідко є застарілими. Наприклад, влада Самбора, за словами інформантів, оперативно не відреагувала на пропозицію підприємців створити спеціалізований інформаційний сайт для бізнесу. Після звернення пройшло вже півроку, але зрушень у цьому питанні немає.

У місцевої ради Ладжина сайт є, але, за словами учасників фокус-групи, не надто інформативний і не дуже зручний у користуванні. Крім того, під час обговорення з'ясувалося, що інформанти погано обізнані із діяльністю управління міськради Ладжина, яке опікується економічним розвитком, і ніяк не взаємодіють з цим підрозділом.

Через таку ситуацію підприємці у багатьох містах зазначали, що їм доводиться компенсувати брак інформації та консультацій за рахунок соціальних зв'язків (радитися зі знайомими підприємцями, у яких вже є досвід) або ж звертатися до послуг приватних юристів, послуги яких дорого коштують.

«Підприємці у багатьох містах зазначали, що їм доводиться компенсувати брак інформації та консультацій за рахунок соціальних зв'язків (радитися зі знайомими підприємцями, у яких вже є досвід) або ж звертатися до послуг приватних юристів, послуги яких дорого коштують»

2.2 ОКРЕМІ ПРОБЛЕМИ У СПІВПРАЦІ «ВЛАДА – БІЗНЕС»

---

1. Інформанти з Коростеня, Шумська, Яремчого, Шепетівки вказали на те, що не всі проблеми з оформленням документів зникли із появою ЦНАПів.

У Шумську один з учасників фокус-групи зазначив, що попри всі позитивні моменти функціонування ЦНАПу залишається актуальною проблема відмов відвідувачам в отриманні тих чи тих дозвільних документів. Пояснив він цю ситуацію тим, що від ЦНАПу *«ще мало що залежить»* [Шум.: 227], а чиновники, які приймають рішення, *«собі привикли, що до них мають іти з поклоном»* [Шум.: 229–231]; тож людям, які звертаються, аби вирішити свої питання, часто повертають їхні документи з відмовою в оформленні. *«ЦНАП є, але те рішення воно, по суті, не забрало»* [Шум.: 247–249].

Інформантка з Яремчого розповіла, що витратила багато часу на вирішення свого питання через ЦНАП. До того ж у процесі підписання довідки їй довелося по декілька разів відвідувати одні й ті самі кабінети.

Учасники фокус-групи з Шепетівки також разом із позитивною оцінкою роботи ЦНАПу висловили певне невдоволення деякими процедурами, зокрема, вимогами щодо термінів подання чеків за оплату роботи ЦНАПу.

---

*«ЦНАП є, але те рішення воно, по суті,
не забрало»*

---

2. Інформанти з Шумська та Самбора зазначили, що тривалий час не можуть оформити документи на земельні ділянки; затягуються питання оформлення землі в Ладижині; а у Городоцькому районі, до якого належить Сатанів, потребує нагального вирішення проблема із неналежною організацією процедури грошової оцінки землі.

Учасник фокус-групи з Шумська більше 7-ми років не може отримати акт вводу в експлуатацію будівлі через земельне питання, яке не вирішується з незрозумілих причин. Підприємець постійно відчуває тривогу через те, що будь-яка перевірка може призвести до штрафу. Крім того, представники територіальної громади очікують орендну плату за ділянку, яка фактично куплена бізнесменом, але юридично не визнається його власністю. Це спричиняє непорозуміння.

Підприємець із Самбора також зазначив, що має проблему з оформленням земельної ділянки, яке триває вже 10 років.

У відповідній установі міста Городка, що є центром району, до якого належить Сатанів, дуже довго розглядаються питання з грошовою оцінкою землі. Та й чиновники, за твердженнями інформантів, не завжди є компетентними і відповідальними.

Подібні випадки можуть створювати ґрунт для соціальної напруги й невдоволення місцевих жителів.

3. Підприємці з Самбора, Сатанова, Сторожинця підняли проблему несправедливості штрафів за ненавмисні помилки при заповненні електронної звітності в податкову.

На фокус-групі в Самборі інформанти також зазначили, що вимога надавати звітність до податкової виключно в електронному вигляді створює додаткові труднощі. Під час обговорення були зроблені акценти на двох проблемних моментах. По-перше, дуже високою є «ціна» помилки під час подання електронних форм. До того ж відсутня можливість звірити правильність їх заповнення, як це було раніше, коли відбувалося безпосереднє спілкування підприємця зі співробітником, що приймав звіти в паперовому вигляді. По-друге, далеко не всі підприємці здатні самі розібратися з тим, як заповнювати електронну звітність, а це призводить до додаткових фінансових витрат – або на заробітну плату бухгалтерам (без яких, за твердженнями інформантів, раніше, коли здавали паперові звіти, вони обходилися), або на сплату послуг із заповнення електронних звітів, які надають певні фірми, а також до зайвих витрат часу.

Інформанти зі Сторожинця позитивно оцінили можливість здавати податкову звітність в електронному вигляді, однак при цьому зазначили, що відповідна система (МЕДок) працює не завжди ефективно. Коли виникають такі ситуації, то, за словами учасників інтерв'ю, у підприємців немає альтернативи, бо звіти у паперовому вигляді «не приймають...» [Стор.: А, 382], тож бізнесмени наражаються на штрафні санкції.

У підприємців з Сатанова, навпаки, виникають проблеми через неможливість здійснювати електронний документообіг з районними органами влади: технічно він нібито можливий, але на практиці не працює. Проте проблема необґрунтованих штрафів для них така ж гостра.

«Малий бізнес на сьогодні не цікавий для нашої влади»

---

4. Учасники фокус-груп у Коростені та Ладжині висловили думку, що місцева влада більше зацікавлена у взаємодії з великим бізнесом, який наповнює міський бюджет, а на малих і середніх підприємців практично не звертає уваги: «Малий бізнес на сьогодні не цікавий для нашої влади» [Лад.: 608–609].

Під час обговорення інформанти з Сатанова зазначили, що не відчують бажання чиновників районного й обласного рівнів влади сприяти діяльності підприємців, надавати їм необхідну підтримку. Учасники фокус-групи достатньо категорично висловились щодо відсутності користі в діяльності районної державної адміністрації. Дехто з присутніх, практично повторюючи ідеї, закладені в адміністративній реформі, наголошував, що після появи об'єднаної територіальної громади райдержадміністрація вже взагалі не потрібна.

5. Підприємець із Шепетівки, який відкрив пивоварню, зазначив, що дуже складно було оформити всі необхідні документи для атестації виробництва через те, що співробітники відповідних державних установ не були компетентні з багатьох питань, які стосувались його справи. Інший інформант розповів, що стикається з проблемами, коли необхідно отримати від місцевої влади дозвіл на спилування аварійних дерев («їх море в Шепетівці» [Шеп.: 267]). З його слів, громадяни, на чіих неприватизованих ділянках ростуть аварійні дерева, змушені оформлювати купу документів, їх по декілька разів відправляють від одного чиновника до іншого, так що у людей взагалі зникає бажання займатись цією справою.

6. Представники місцевої влади Шумська не підтримали ініціативу підприємця у здійсненні суспільно-корисної справи, а також не надали дієвої допомоги на прохання іншого підприємця вплинути на тих, хто ухиляється від сплати послуг ринку.

Власник пилорами звернувся по дозвіл на прибирання та переробку аварійних дерев, готовий був сплатити відповідні кошти за таку можливість, зробити все за законом, але з моменту подання заяви пройшло вже два роки, а питання не вирішене.

Підприємець, який надає послуги ринку в Шумську, неодноразово, за його словами, звертався до місцевої влади з листами, у яких просив сприяння у своїх намаганнях стягнути борги з тих, хто не платить за місця на ринку, але дієвої допомоги не отримав. При цьому представники обласної податкової підозрюють інформанта в тому, що він приховує сплати від торгових точок. Ситуація, яка, на думку підприємця, окрім усього іншого, призводить до того, що втрачаються бюджетні надходження, не може бути змінена тільки його зусиллями, але представники державних установ не виявляють зацікавленості у сприянні її вирішенню.

7. Незважаючи на дію мораторію на перевірки, підприємці з Ладжижина зазначили, що вони все одно відчують певний тиск із боку контролюючих органів. Одна з інформанток розповіла, що отримала листа від пожежників, які вимагають від неї надати документ із доволі складною та специфічною інформацією. Крім того, підприємниця з'ясувала, що її колеги нічого подібного не отримували. Інша інформантка також засвідчила, що візити пожежників та податківців на їхню фірму не припинились. Такі випадки дуже хвилюють підприємців, адже вони ще добре пам'ятають той час, коли перевірки приходили мало не щодня, через що неможливо було нормально працювати.

8. Представник юридичної особи – великого санаторно-курортного комплексу з Сатанова – зазначив, що в них постійно виникають проблеми через бюрократичні перепони при реєстрації інвестицій.

3. МОМЕНТИ, НА ЯКІ ПОТРІБНО ЗВЕРНУТИ УВАГУ МІСЦЕВІЙ ВЛАДІ

Спільними моментами, на які потрібно звернути увагу владі більшості міст, є те, що підприємцям не вистачає інформаційно-консультативних послуг, юридичного захисту з боку держави, особливо в ситуації, коли нові правила виплат щодо найманих працівників викликали у представників бізнесу відчуття збільшення фінансового навантаження. При цьому інформанти висловили готовність брати участь у розвитку своєї місцевості та співпрацювати з владою задля покращення добробуту населення.

Серед окремих моментів варто зазначити бажання дистанціюватись від влади, яке простежувалось у відповідях деяких інформантів, а також те, що легка реєстрація підприємницької діяльності пояснюється прагненням влади відразу отримувати від бізнесменів різні виплати. Крім того, підприємців турбує неможливість вирішувати питання бізнесу на місцях, нестача робочих кадрів через відтік працівників за кордон, недостатні зусилля влади щодо захисту інтересів місцевого населення та інше.

СЛІД ЗВЕРНУТИ УВАГУ	Коростень	Шепетівка	Шумськ	Володимир-Волинський	Самбір	Яремче	Сторожинець	Кам'янець-Подільський	Сатанів	Ладичин
Підприємці не відчують юридичного захисту та підтримки з боку держави	X	X	X		X	X		X	X	X
Збільшення фінансового навантаження на підприємців у зв'язку з новими податками та правилами працевлаштування			X	X	X	X	X		X	X
Малий обсяг інформаційно-консультативних послуг	X	X	X			X	X	X		X
Підприємці готові брати участь у стратегії розвитку міста	X	X		X	X	X	X	X		
Місцевій владі слід покращувати добробут та створювати нові робочі місця	X		X	X	X			X	X	
Бажання дистанціюватись від влади та уникати взаємодії з її представниками		X			X	X	X			
Важка процедура закриття бізнесу		X			X	X		X		

3.1 СПІЛЬНІ МОМЕНТИ, НА ЯКІ ПОТРІБНО ЗВЕРНУТИ УВАГУ МІСЦЕВІЙ ВЛАДІ

---

1. Підприємці з Коростеня, Шепетівки, Шумська, Самбора, Яремчого, Кам'янця-Подільського, Сатанова, Ладижина твердять, що не відчувають юридичного захисту та підтримки з боку держави.

Інформанти з Шумська, зокрема, зазначили, що їм загалом не вистачає захисту від держави та впевненості в завтрашньому дні. Вони перебувають у постійному стресі через зміну ситуації на ринку, махінації ділків, яким держава не заважає повертати обладнання за рахунок інтересів підприємців.

У Самборі інформанти окремо підняли проблему не просто нешанобливого ставлення до підприємців з боку представників як місцевих, так і загальнодержавних владних структур, але й випадків негативного сприйняття співробітниками владних органів підприємців як «крохоборів», тих, «які хочуть взути і нажитися» [Сам.: 667]. Така поведінка працівників владних структур викликає сумнів у їхній компетентності та службовій відповідності. Крім того, учасники фокус-групи стверджують, що деякі коментарі в загальнодержавних засобах масової інформації також створюють негативний імідж підприємцям. Це особливо обурює бізнесменів, адже вони виконують важливі соціальні функції, є платниками податків, роботодавцями, забезпечують добробут власних сімей, а не «сидять на шиї у держави».

«Підприємці твердять, що не відчувають юридичного захисту та підтримки з боку держави»

У ході обговорення учасники фокус-групи у Кам'янці-Подільському вказали на проблемні моменти в загальному становищі малого та середнього бізнесу в країні та ставленні до підприємців, що працюють на власному «ентузіазмі» [К.-Под.: 364], не відчуваючи особливої підтримки та захисту з боку держави у питаннях, які один з інформантів назвав «підводними каменями ведення бізнесу» [К.-Под.: 346].

Зокрема, на фокус-групі в Кам'янці-Подільському було озвучено, що підприємцям дуже часто відмовляють у кредитах банківські установи, які натомість надають кредитні кошти бюджетникам і пенсіонерам. На думку інформантів, це наслідок того, що держава недостатньо підтримує підприємців, а могла би допомогти в цьому питанні. Подібне відчуття незахищеності та соціальної несправедливості, безперечно, виступає демотивуючим чинником, стримує розвиток підприємницької ініціативи.

Якби місцева влада в такій ситуації ініціювала або сприяла запровадженню програм підтримки малого та середнього бізнесу, вона б могла отримати потужну допомогу підприємців у вирішенні нагальних питань життєдіяльності громади.

2. Інформанти з Шумська, Володимира-Волинського, Самбора, Яремчого, Сатанова, Сторожинця, Ладижина зазначили, що гострим питанням для підприємців є збільшення фінансового навантаження на них у зв'язку з новими податками та правилами працевлаштування найманих працівників.

Нововведення, пов'язані з підвищенням мінімальної зарплатні та змінами в її оподаткуванні (зокрема, необхідністю платити податок з повної ставки, навіть якщо людина працює неповний робочий день), стали додатковим навантаженням на бізнес і приводом для нарікань на нього з боку контролюючих органів. Через це, за словами учасників фокус-груп, багато підприємців працюють нелегально чи закрилися, бо не в змозі сплачувати всі необхідні податки.

Головні нарікання інформантів з Володимира-Волинського викликають штрафи щодо порушень в оформленні найманих працівників. Причому перевіряльники, які приїжджають з обласного центру, зовсім не зважають на труднощі підприємців, відмовляються брати їх до уваги. Крім того, підприємці вважають, що реальні доходи працівників із підвищенням мінімальної заробітної плати або взагалі зменшилися, або збільшилися лише на декілька гривень.

Підприємців із Самбора дуже хвилює ситуація з новими вимогами до оформлення найманих працівників і сплати податків із заробітної плати. Вони вважають, що чинне законодавство у сфері оформлення трудової діяльності не сприяє розвитку бізнесу, адже представники влади не розуміють потреб підприємців.

Одним з найбільш важливих питань, на думку інформантів із Сатанова, є розмір та справедливість нарахування податків і нові законодавчі вимоги щодо найманих працівників.

«Узагалі всі питання, пов'язані з податками, а також з кредитними ставками, можна назвати головними «больовими точками» підприємців»

Підприємці Сторожинця мають побоювання, що законодавчі нововведення викличуть нову хвилю перевірок: *«Мораторій зараз, по-моєму, знімають на право перевірки. Легалізація праці і податкова...»* [Стор.: А, 520–521]; *«Так вот... І зараз починається це... Вони як тільки відкрились, це всьо. Нова кормушка, отаке оццєніє, знаєте?»* [Стор.: А, 522–523]. Один з інформантів зазначив, що він до цього готовий, бо робить все *«даже ні на шаг від закону...»* [Стор.: А, 526], проте відчувається, що навіть імовірність повернення попередньої ситуації, коли під час перевірок були постійні натяки на хабарі, викликає його тривогу.

Підприємці з Ладижина зазначили, що їм непросто сплачувати нові податки. Це, на їхню думку, дуже важкий фінансовий тягар, який шкодить саме малому бізнесу. Багато підприємців вимушені були закритися, а наймані працівники втратили роботу, що погіршує і без того складне (за твердженнями інформантів) становище з рівнем життя в країні. Іншим негативним наслідком такої ситуації є те, що підприємці не оформлюють офіційно найманих працівників. За словами інформантів, така ситуація може навіть підштовхнути підприємця до думки, що краще взагалі нічим не займатись.

Узагалі всі питання, пов'язані з податками, а також з кредитними ставками, можна назвати головними «больовими точками» підприємців.

3. У підприємців Коростеня, Шепетівки, Шумська, Яремчого, Сторожинця, Кам'янця-Подільського, Ладижина існує потреба у більшому обсязі інформаційно-консультативних послуг з боку органів місцевого самоврядування.

Підприємці з Шепетівки, відповідаючи на питання, чи запрошували їх представники органів місцевого самоврядування на семінари, круглі столи, тренінги, згадали лише про заходи, які проводить податкова, але зауважили, що вони платні, тому далеко не всі згодні їх відвідати. Можливо, якби місцева рада проводила безкоштовні заходи для підприємців, вони б погодилися їх відвідати.

За словами інформантів із Шумська, заходи, на які запрошують підприємців, не завжди є для них ефективними й корисними. Зокрема, йшлося про невідповідність отриманої на зборах інформації дійсності, через що в інформанта зникло бажання надалі брати участь у чомусь подібному. Бажано було б уникати непорозумінь, що підбивають авторитет організаторів.

Інформантка з Яремчого зазначила, що її *«жодного разу...»* [Яр.: А, 380] не запрошували на інформаційно-консультаційні заходи, хоча вона не так давно зареєструвалась як підприємниця. Ще один інформант з цього міста зауважив, що підприємцям не завжди вистачає інформації щодо законодавчих нововведень.

Головним джерелом професійної інформації для учасників фокус-групи з Ладжина є Інтернет. Варто підкреслити, що інформанти не особливо нарікають на роботу чиновників, розуміють, що їм також непросто в ситуації постійних реформ. Крім того, не всі учасники групи чули, що для підприємців міста проводяться якісь заходи. Одна інформантка зазначила, що *«постійно приймає участь»* [Лад.: 497]. Інший зазначив, що його *«не запрошували...»* [Лад.: 498]. Ще одна учасниця перепитала: *«А що, місцева рада якісь тренінги проводить?»* [Лад.: 501], а потім стверджувала, що *«не проводить вона ніяких тренінгів...»* [Лад.: 503]. Тож органам місцевого самоврядування варто поміркувати над тим, як можна було б посилити цей напрям роботи.

Учасники інтерв'ю зі Сторожинця повідомили, що для них основними джерелами інформації та консультацій щодо ведення бізнесу є їхні батьки-підприємці, знайомі з досвідом чи Інтернет. Заходи, які проводяться державними органами, у цьому переліку фігурують з доволі неоднозначною оцінкою: з одного боку, інформанти кажуть, що це корисно, а з іншого – що інформація, яка надається під час таких зустрічей, не несе в собі особливої специфіки та є очевидною. Така ситуація призводить до того, що підприємці не бачать особливої сенсу відвідувати подібні збори.

Крім того, відповідаючи на питання про наявність у підприємців потреби в інформаційно-консультаційних послугах від влади, інформанти зі Сторожинця зазначили, що у людей навіть думки не виникає звертатися до державних установ, бо вони нічого від влади не очікують, а коли в них є потреба в інформації, вони шукають її у знайомих. Це може бути доволі тривожним сигналом у контексті перспектив розвитку співробітництва влади та бізнесу. Тож співробітникам органів місцевого самоврядування, які відповідають за організацію та проведення інформаційно-консультаційної роботи з підприємцями, варто виявляти більше ініціативи, запрошувати підприємців до обговорення актуальних питань ведення бізнесу, проводити круглі столи, семінари тощо, ретельно добирати зміст цих заходів, щоб вони були насправді корисними для представників бізнесу.

На питання щодо інформаційно-консультаційної підтримки владою підприємницької діяльності учасники фокус-групи у Кам'янці-Подільському зазначили, що їм відомо про семінари центру зайнятості. На питання, чи запрошували їх на якісь семінари, тренінги або інформаційні збори при реєстрації бізнесу, відповідь була: *«Нічого не розповідали...»* [К.-Под.: 431]; *«Ніхто нічого...»* [К.-Под.: 432].

При обговоренні цієї теми одна з інформанток як позитивний приклад навела діяльність школи ведення бізнесу для молоді, яка функціонувала в місті раніше. Можливо, представникам місцевої влади треба звернути увагу на подібні формати інформаційно-просвітницької діяльності, щоб посилити роботу в цьому напрямі. Наразі ж навіть коли підприємців Кам'янця-Подільського через засоби масової інформації запрошували взяти участь в обговоренні стратегії розвитку міста, не всі з них виявили бажання його відвідати. Причому пояснення відмови піти на такий захід звучить доволі тривожно для авторитету місцевої влади: *«Все одно там набрешуть»* [К.-Под.: 610]. З іншого боку, коментар одного з учасників фокус-групи засвідчив, що частина підприємців задіяні

«Учасники фокус-груп вважають корисним залучення підприємців до розробки стратегій розвитку міст»

у певних формах співпраці з владою та відвідують зустрічі, особливо коли йдеться про захист їхніх інтересів: *«Якщо є якась конкретне питання, то, звичайно, підприємці відстоюють своє»* [К.-Под.: 622–623].

Отже, представникам органів місцевого самоврядування потрібно розуміти, що перспективи розвитку різноманітних форм партнерства з бізнесом прямо залежать від того, чи приносить така діяльність користь підприємцям. Якщо актуальні для представників малого та середнього бізнесу питання будуть залишатися без розгляду чи не знаходити вирішення, активність підприємців у співпраці з владою знижуватиметься.

4. Інформанти з Коростеня, Самбора, Яремчого, Шепетівки, Володимира-Волинського, Сторожинця, Кам'янця-Подільського висловили готовність брати участь у розвитку своєї місцевості, сприяти змінам на краще та співпрацювати з владою в цьому питанні. Учасники фокус-груп вважають корисним залучення підприємців до розробки стратегій розвитку міст. Такий конструктивний потенціал обов'язково потрібно використати. Тим більше, що деякі підприємці виявляють бажання не тільки брати участь в обговоренні стратегій розвитку, але і фінансово долучатися до перспективних проектів.

«Якщо ми підприємці з села, що ми можемо?»

Інформантів із Шумська, наприклад, дуже хвилює майбутнє міста й району. Реформа шкільної освіти викликає побоювання щодо того, що діти залишаться малограмотними, неосвіченими, і це призведе до збільшення безробіття, а села будуть занепадати. Підприємці наголошували на необхідності звернути увагу на дозвілля дітей і молоді. Нагальним питанням, за словами інформантів, є переробка й утилізація сміття на території громади. Проте, відповідаючи на питання, як підприємці можуть сприяти розвиткові міста, учасники фокус-групи в Шумську висловилися не вельми оптимістично щодо своїх можливостей: *«Якщо ми підприємці з села, що ми можемо?»* [Шум.: 728]. Такі настрої можуть стати перешкодою на шляху налагодження тіснішої й ефективнішої взаємодії між органами місцевого самоврядування та малим і середнім бізнесом.

У цьому контексті варто звернути увагу на такий момент: на питання про те, чи існує в місті стратегія розвитку і чи долучали до її розробки підприємців, одні учасники фокус-групи у Самборі зазначили, що тільки чули про таке, а інші навіть висловили впевненість, що до її створення ніхто з підприємців не долучався: *«Чув»* [Сам.: 716], *«Не, не долучався»* [Сам.: 718], *«Я не знаю, мене не кликали, я нічого не можу сказати по цьому питанню»* [Сам.: 722]; *«Стратегія розвитку... ніхто там не долучався...»* [Сам.: 724]. При цьому пролунав коментар: *«Просто долучишся раз, пізніше ще раз...»* [Сам.: 770], – який викликав в аудиторії загальний сміх. Було відчуття, що присутні добре розуміють наслідки подібного кроку, і ці наслідки є не дуже приємними для бізнесменів. На уточнення модератора, чи означає це якісь складнощі для підприємців, пролунала відповідь: *«Та ні, чого складнощі будуть? Не буде...»* [Сам.: 774], – яка також супроводжувалась сміхом. Склалося враження, що співпраця з владою, на думку учасників фокус-групи, має для підприємців певний зворотний бік, ризику. Можна припустити, що це пов'язується у свідомості інформантів із постійними та не завжди добровільними фінансовими витратами.

5. Щоб допомогти розвитку малого та середнього бізнесу, місцева влада, на думку інформантів з Коростеня, Шумська, Володимира-Волинського, Кам'янця-Подільського, Сатанова, Самбора, повинна сприяти покращенню добробуту населення, створювати робочі місця, адже підприємці не можуть отримувати високих прибутків через загальний низький рівень життя в країні та на місцях.

Інформанти з Коростеня, наприклад, зазначили, що в місті існують певні негласні обмеження на розмір заробітної плати, а це стримує купівельну спроможність потенційних клієнтів і негативно позначається передусім на малому бізнесі. У такій ситуації підприємці в місті вимушені поєднувати підприємницьку діяльність із роботою за наймом, що призводить до їх перевантаження та неможливості ефективно працювати. А це, своєю чергою, негативно впливає на перспективи розвитку малого підприємництва.

Підприємці Кам'янця-Подільського зазначили, що їхній добробут прямо залежить від рівня життя населення. Тож, на їхню думку, допомога бізнесу з боку місцевої влади може полягати у піклуванні про створення нових робочих місць, сприянні тому, щоб молодь залишалась у місті, щоб покращувалась демографічна ситуація. Присутні на фокус-групі в Кам'янці-Подільському також підняли питання естетичного вигляду й особливостей забудови міста та запропонували витримувати нові будівлі в одному уніфікованому стилі та ще й отримувати від цього користь для місцевого бюджету. Крім того, підприємці порушували питання не тільки доцільності побудови тих чи тих будівель і впливу їхнього вигляду на загальний імідж міста, але й прозорості прийняття владою рішень у сфері будівництва.

«Підприємці не можуть отримувати високих прибутків через загальний низький рівень життя в країні та на місцях?»

Інформантів із Сатанова також хвилює ситуація з низьким рівнем життя населення та відсутністю робочих місць. Це, на їхню думку, є серйозним бар'єром на шляху розвитку малого й середнього бізнесу. Тож підприємці, як і всі місцеві жителі, покладають великі надії на відновлення функціонування курорту «Сатанів». У цій ситуації будь-яке сприяння органами місцевого самоврядування відкриттю об'єктів курортної інфраструктури не тільки буде позитивно сприйняте населенням, але й може стати дієвим інструментом підвищення авторитету влади.

На питання про те, що потрібно вдосконалити для підприємців у місті, інформанти з Шепетівки говорили про необхідність покращення інфраструктури міста. Учасники фокус-групи у Самборі також зазначили, що місцева влада повинна покращувати інфраструктуру міста й добробут містян загалом.

Такі коментарі свідчать, що інформанти добре розуміють необхідність докладати зусилля для підвищення добробуту населення, тож представникам органів місцевого самоврядування при розробці перспективних планів розвитку міста обов'язково треба мати на увазі цей конструктивний потенціал підприємців.

3.2 ОКРЕМІ МОМЕНТИ, НА ЯКІ ПОТРІБНО ЗВЕРНУТИ УВАГУ МІСЦЕВІЙ ВЛАДІ

---

1. Учасники фокус-груп та інтерв'ю з Шепетівки, Яремчого, Самбора, Сторожинця на питання про те, як органи місцевого самоврядування можуть сприяти підприємницькій діяльності, давали відповіді, що свідчать про їхнє бажання дистанціюватись від влади, уникати взаємодії з її представниками.

«Відповіді, що свідчать про їхнє бажання дистанціюватись від влади, уникати взаємодії з її представниками»

Інформанти з Яремчого вважають, що місцева влада взагалі не здатна вирішити проблем підприємців або чимось їм допомогти.

Особливо чітко те, що підприємці не тільки не розраховують на підтримку влади, а й прагнуть дистанціюватись від неї, проявилось під час телефонного інтерв'ювання в Сторожинці. Практично всі опитані підприємці на питання *«Потреба у якій підтримці чи допомозі у вас виникла в процесі вашої підприємницької діяльності?»* відповідали коротко, без бажання, ніби відмахуючись: *«Та не треба нічого, ніякої допомоги»* [Стор.: Б8, 265]; *«Підтримки як такої нема ніякої, головне – щоб не мішали»* [Стор.: Б7, 230]. Один з підприємців відкрито зазначив: *«Не у восторгі я від влади»* [Стор.: Б1, 8]; інший упевнений, що владу цікавлять тільки гроші, які можна отримати з підприємців; а ще один відреагував дуже емоційним риторичним запитанням, з якого випливало, що підтримки від влади немає, але вона потрібна буквально у всьому: *«Підтримка підприємницької діяльності?! Та у всьому – у податках, у перевірках у всьому. Ви питаєте по телефону, навіть не хочу казати вам все. Як я розкажу, ви упрієте»* [Стор.: Б6, 197–199].

Така ж тенденція проявилася й у відповідях телефонних інформантів на питання *«Які конкретно послуги отримували від органів державної влади?»*: *«Ніяких»* [Стор.: Б7, 239]; *«Ніяких, не було надобності такої»* [Стор.: Б8, 268]; *«Нікакх. От них – нет»* [Стор.: Б2, 43]. Дуже красномовним був коментар підприємця, який сам є представником місцевої влади, проте навіть не ідентифікує себе з нею: *«Та ніяких, я не обрався, це без толку, що я мав отримати?! Тільки від банка проценти міг отримати. Сам на себе, свої гроші, сам вклав і сам працюю. Вони самі не можуть там розібратися. Я депутат міської ради вже 12 років, я знаю, як там все робиться»* [Стор.: Б3, 71–74].

Апогеєм таких настроїв стали відповіді на питання *«Що влада може зробити для підприємців?»* Найбільш показовий варіант: *«Подати у відставку!»* [Стор.: Б4, 144].

«Підтримки як такої нема ніякої, головне – щоб не мішали»

«Підтримка підприємницької діяльності?! Та у всьому – у податках, у перевірках у всьому. Ви питаєте по телефону, навіть не хочу казати вам все. Як я розкажу, ви упрієте»

Учасник телефонного інтерв'ю з Яремчого дуже категорично висловився стосовно великої кількості зауважень до роботи місцевої влади: *«Ой, такий перелік, що в нас багато займе часу, щоб перерахувати всі недоліки»* [Яр.: Б7, 366–367]. Крім того, він зазначив, що треба повністю замінити всіх, хто там працює, але нема на кого, тому зараз немає підстав очікувати змін на краще в цьому питанні.

Таке ставлення підприємців до влади може дуже негативно вплинути на перспективи співробітництва органів місцевого самоврядування з представниками малого та середнього бізнесу.

2. Підприємці з Шепетівки зазначили, що легка реєстрація підприємницької діяльності має зворотний бік, адже від підприємців відразу вимагають різних виплат. А от закрити підприємницьку діяльність дуже складно. На тому, що із закриттям бізнесу виникають проблеми, наголошували й інформанти з Самбора, Яремчого та Кам'янця-Подільського.

3. Підприємці з Володимира-Волинського розкритикували те, як на практиці діє програма «ProZorro». Один з інформантів описав випадок, коли на тендер з будівельно-ремонтних робіт у школі Володимира-Волинського подали заявки дві місцеві будівельні компанії та декілька фірм з інших міст, документація яких, надана для участі в тендері, викликала сумнів у тому, чи дійсно вони займаються реальним будівництвом, а не існують тільки на папері. Місцеві підприємці, які реально оцінили масштаб і вартість робіт, бо були на об'єкті й спирались на відповідні розрахунки, не змогли витримати конкуренції з «заочними» учасниками, бо ті постійно робили демпінгові пропозиції. На думку підприємців, система, яка не запобігає подібним ситуаціям, «нікому не потрібна і не зрозуміла, або недопрацьована» [В.-Вол.: 534–535], «то єсть, логічного алгоритма якогось нема» [В.-Вол.: 536].

Крім того, за свідченням інформанта, він змушений був, аби підвищити свою конкурентоспроможність, для участі в тендерах відкрити дочірнє підприємство, яке б працювало на єдиному податку. Але тепер через зміни в законодавстві на цьому його підприємстві не можуть працювати за сумісництвом спеціалісти з основного підприємства. Інший учасник, спираючись на свій досвід, додав: *«Саме гірше в оцій ситуації, що хтось там виграв тендер... но ніхто ж не контролює, як даліше судьба отого тендера»* [В.-Вол.: 587–589]. За словами інформанта, в нього чи не єдине на всю Україну підприємство, що випускає махрові вироби, але він також постійно стикається з труднощами у своїх спробах взяти участь у торгах на «ProZorro».

«Саме гірше в оцій ситуації, що хтось там виграв тендер... но ніхто ж не контролює, як даліше судьба отого тендера»

---

4. Підприємці з Володимира-Волинського зазначили, що відчують нестачу робочих кадрів через те, що багато людей виїжджають на заробітки в Польщу. Крім того, нагальною потребою для бізнесменів є збереження кадрового потенціалу своїх підприємств в умовах скорочення обсягів виробництва й торгівлі через зменшення купівельної спроможності населення.

Для місцевої влади зазначена ситуація також є проблемною, тому її подолання може стати перспективним напрямом об'єднання зусиль бізнесу та влади.

5. Підприємця з Яремчого підняла проблему відсутності контролю з боку місцевої влади за санітарним станом продуктових магазинів.

6. Інформанта зі Сторожинця турбує ситуація, коли працюючі в місті чи районі великі підприємства, які зареєстровані «у Чернівцях або в Києві» [Стор.: БЗ, 76], не сплачують податків у місцевий бюджет, а місцева влада не звертає на це уваги – «ніхто за цим не дивиться» [Стор.: БЗ, 77], «ніхто за цим не слідкує» [Стор.: БЗ, 77–78]. На думку інформанта, це означає, що урядники не зацікавлені у захисті інтересів місцевої громади. Якщо таке сприйняття ситуації властиве певним верствам місцевого населення, воно може бути потенційним джерелом соціальної напруги.

7. При обговоренні проблем чи труднощів, які виникають у підприємців при спілкуванні з представниками органів влади, учасники фокус-групи у Кам'янці-Подільському звернули увагу на те, що співробітники фіскальної служби дуже переймаються через свої робочі місця, бо відбувається скорочення. Такий настрій чиновників не сприяє відповідальному виконанню ними своїх службових обов'язків.

8. Немало ускладнень викликає у підприємців та інших жителів Сатанова те, що для вирішення багатьох питань їм доводиться звертатися до райцентру, з яким, по-перше, немає зручного транспортного сполучення, а по-друге, питання в районних державних установах розглядаються дуже довго. Усе це потребує зайвої витрати сил і часу.

За словами інформантів, у районних державних установах відбувається скорочення, через що не вистачає співробітників для якісного обслуговування.

Крім того, інформанти не завжди отримують необхідні інформаційно-консультативні послуги від чиновників. Своєю чергою, неможливість отримати кваліфіковану допомогу наражає підприємців на ризик штрафних санкцій.

9. Під час фокус-групи в Сатанові інформанти торкнулися теми соціальної активності місцевого населення. Думки аудиторії розділились. Підприємця з села поблизу Сатанова зазначила, що жителі не виявляють особливого бажання брати участь у вирішенні спільних проблем. Інший учасник наполягав на тому, що люди радо відгукнуться, наприклад, на заклик своїми зусиллями навести лад у парку. Проте більшість присутніх не погодились із ним.

У такій атмосфері в підприємців виникають побоювання, що місцевій громаді не вистачить волі впроваджувати зміни на краще: «Як нам далі жити, якщо в нас такі люди...» [Сат.: 1117]. Тож місцева влада могла б запропонувати представникам бізнесу створювати спільні проекти, влаштувати соціальні акції, щоб стимулювати громадянську активність жителів.

10. Представникам органів місцевого самоврядування під час вирішення своїх робочих питань варто не допускати ситуацій, що дискредитують владу в очах підприємців, як це сталося у випадку одного з інформантів із Сатанова, коли Городоцьке районне управління економіки запропонувало йому створити за власний кошт відеоролик про його підприємство, щоб поліпшити інвестиційну привабливість Городоцького району. Розповідь викликала дуже емоційну реакцію аудиторії та загальне глузування з приводу такої пропозиції.

4. ПРОПОЗИЦІЇ УЧАСНИКІВ ФОКУС-ГРУП ЩОДО ПОКРАЩЕННЯ ПІДТРИМКИ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У якості спільних пропозицій з покращення підтримки підприємців інформанти висловили побажання місцевій владі бути більш відкритою, постійно контактувати з підприємцями та звертати увагу на їх зауваження й пропозиції, а також запроваджувати спільно з банківськими структурами місцеві програми пільгового кредитування для малого та середнього бізнесу.

Серед окремих пропозицій були озвучені покращення інформативно-консультативних та юридичних послуг, створення бізнес-центрів, оперативне реагування на звернення підприємців, зменшення податкового навантаження, запровадження електронного документообігу, сприяння лізингу обладнання, переорієнтація контролюючих органів на консультативно-дорадчі функції, посилення контролю за ухилянням від податків, приваблення туристів, сприяння залученню інвестицій, вдосконалення інфраструктури міст, скорочення кількості звітів та подовження мораторію на перевірки, перенесення послуг з питань життєзабезпечення населення з районів на місця, ініціювання змін в державі, які будуть враховувати інтереси підприємців.

ПРОПОЗИЦІЇ	Коростень	Шепетівка	Шумськ	Володимир-Волинський	Самбір	Яремче	Сторожинець	Кам'янець-Подільський	Сатанів	Ладизин
Влада повинна бути відкритою		✓		✓	✓		✓	✓		✓
Запровадження місцевих програм пільгового кредитування	✓	✓	✓	✓				✓		✓
Програми для підтримки підприємців-початківців	✓			✓		✓		✓		
Зменшити податкове та інше фінансове навантаження на підприємців						✓	✓	✓		✓
Покращити якість інформаційно-консультаційних послуг	✓						✓	✓		✓
Розвивати туристичну сферу		✓		✓	✓			✓		
Юридичний супровід підприємців	✓				✓	✓				
Ініціювати спільні звернення місцевих громад до держави	✓			✓						✓
Сприяти доступу до необхідного матеріально-технічного забезпечення	✓			✓				✓		
Сприяти залученню іноземних інвестицій	✓		✓							
Переорієнтувати контролюючі органи на консультативно-дорадчі		✓			✓					
Посилити контроль над підприємцями, які не сплачують податки							✓	✓		
Забезпечити оперативне реагування на звернення та скарги		✓								✓
Запровадити електронний документообіг та активніше використовувати можливості Інтернету, впроваджувати принцип безособовості		✓						✓		
Створити центр допомоги підприємцям			✓							✓
Введення відповідальності для чиновників за неналежне виконання своїх обов'язків		✓								
Запровадити зовнішній контроль роботи органів місцевої влади		✓								✓

4.1 СПІЛЬНІ ПРОПОЗИЦІЇ УЧАСНИКІВ ФОКУС-ГРУП ЩОДО ПОКРАЩЕННЯ ПІДТРИМКИ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

---

1. Влада повинна бути відкритою, більше взаємодіяти, спілкуватися, постійно контактувати з підприємцями, чути їхні побажання, звертати увагу на зауваження та пропозиції. Урахувати результати, отримані під час дослідження, в діяльності державної та місцевої влади (Шепетівка, Володимир-Волинський, Самбір, Сторожинець, Кам'янець-Подільський, Ладизжин).

«Прозрачность – самое лучшее. Это прозрачность и открытость» [Лад.: 777].

«Аби наші побажання пішли доверху і нас почули» [В.-Вол.: 1071].

«Послушайте людей, люди подкажут идеи» [Сам.: 527–529].

---

*«Аби наші побажання пішли доверху і
нас почули»*

---

2. Створювати та запроваджувати спільно із банківськими структурами місцеві програми пільгового кредитування для малого та середнього бізнесу під гарантії влади (Коростень, Шепетівка, Шумськ, Володимир-Волинський, Кам'янець-Подільський, Ладизжин).

«Це гарантії місцевої влади, це головне» [К.-Под.: 213]. «Звичайно, місто би сказало: “Ми покриваємо якусь частинку на пільговий період”. І це було би суттєво, і багато підприємців з цього питання вийшли би з тіні» [К.-Под.: 852–854].

«Ну не нульова ставка, но якась мінімальна. Є ж в інших країнах для розвитку бізнесу там 2% річних, 3% річних, про які ми навіть не можемо мріяти» [Лад.: 451–453].

---

*«Ну не нульова ставка, но якась
мінімальна. Є ж в інших країнах для
розвитку бізнесу там 2% річних,
3% річних, про які ми навіть
не можемо мріяти»*

4.2 ОКРЕМІ ПРОПОЗИЦІЇ УЧАСНИКІВ ФОКУС-ГРУП ЩОДО ПОКРАЩЕННЯ ПІДТРИМКИ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

---

1. Створювати програми місцевого та державного рівня, які б сприяли розвитку малого підприємства, особливо підтримувати тих, хто тільки розпочинає бізнес (Коростень, Володимир-Волинський, Яремче, Кам'янець-Подільський).

«I получається, місцева влада має бути зацікавлена у тому, щоб на місцевому рівні продвигати якісь проекти, які піднімають містний малий бізнес» [Кор.: 495–497].

«Якийсь проводить конкурс, що цікаво» [Кор.: 975].

---

*«Якщо вони зменшать той податок,
я більше ніж певен,
що оформляться 100%»*

---

2. Зменшити податкове та інше фінансове навантаження на підприємців, змінити правила нарахування податків. Знизити виплати з підприємців, у яких є наймана праця, щоб ті, хто зараз веде бізнес нелегально, реєстрували свою підприємницьку діяльність (Яремче, Сторожинець, Кам'янець-Подільський, Ладижин).

«Сьогодні нереально за найманих платити. Це просто нереально у зв'язку з примусовим ростом мінімальної заробітної плати... Це нереально. Бізнес не витягує цього» [К.-Под.: 848–850].

«Якщо вони зменшать той податок, я більше ніж певен, що оформляться 100%» [Стор.: А, 514–515].

3. Покращити ситуацію з інформуванням і консультативними послугами для підприємців (Коростень, Шепетівка, Шумськ, Ладижин).

«Має бути якийсь один кабінет, консультативний, єдиний. Не бігати там туди-сюди. Єдиний кабінет. Я прийшла туди, у мене є така проблема нагальна, мені нада порадитись і вирішити. Щоб людина сиділа і допомагала» [Кор.: 165–167].

---

*«Має бути якийсь один кабінет,
консультативний, єдиний. Не бігати
там туди-сюди. Єдиний кабінет»*

«Звичайно, туристи. Щоб тут у місті з'являвся туристичний автобус кожної дві години. Було би досить добре...»

---

4. Сприяти популяризації міста, привабливості та залученню туристів, створювати стратегію розвитку туристичного бізнесу в місті, покращувати інфраструктуру та загальний вигляд міста (Володимир-Волинський, Самбір, Кам'янець-Подільський, Шепетівка).

«Звичайно, туристи. Щоб тут у місті з'являвся туристичний автобус кожної дві години. Було би досить добре...» [Сам.: 857–858].

«Місто повинно мати якийсь вигляд, якусь стратегію...» [К.-Под.: 715].

5. Пропонувати підприємцям юридичний супровід, адвокатуру (Коростень, Яремче, Самбір).

«Я думаю, що перше, це мають надавати підтримку, хоча би юридичну, нам, підприємцям. І має бути, я думаю, що має бути захист там і більш підтримка і з їхньої сторони» [Яр.: 52, 101–104].

6. Місцевій владі різних територій об'єднуватись та ініціювати зміни в державі, які будуть враховувати інтереси підприємців (Шепетівка, Володимир-Волинський, Ладижин).

«Якщо всі області, всі міста зберуться з одним зверненням...» [Шеп.: 677].

«До них більше прислухаються, ніж до якогось там приватного підприємця...» [Лад.: 890–891].

7. Сприяти на місцевому рівні доступності необхідного для підприємницької діяльності обладнання та іншого матеріально-технічного забезпечення (Коростень, Володимир-Волинський, Кам'янець-Подільський).

«Обладнання! Всім цікаво обладнання в лізинг, щоб його можна було...» [Кор.: 872].

«Нам би оця місцева влада могла б допомогти. От були такі декілька програм, але брати участі, щось починати – так воно ні до чого не доходило» [К.-Под.: 203–204].

8. Сприяти залученню інвестицій, у тому числі іноземних (Коростень, Шумськ).

«Якби інвестиції якісь...» [Шум.: 823].

«Допоможіть нам, от наприклад, профінансувати місто Коростень. Якісь кредити Європа надає, 5–6 відсотків в євровалюті. Ми б взяли...» [Кор.: 755–757].

«Я думаю, що перше, це мають надавати підтримку, хоча би юридичну, нам, підприємцям»

---

9. Переорієнтувати контролюючі органи на консультативно-дорадчі функції. Не відміняти перевірки, а зробити їх ефективними й корисними для підприємницької діяльності, щоб вони допомагали безпечно організувати роботу (Шепетівка, Самбір).

«Контролюючі органи перенести в консультативно-допоміжні структури» [Шеп.: 590].

10. Посилити контроль над тими підприємцями, хто ухиляється від сплати податків, особливо це стосується торгівлі підакцизними товарами (Сторожинець, Кам'янець-Подільський).

«Ужесточіть. То єсть, не плате – оштрафувати раз, два, три, ніти пару перевірок зробити. То єсть, маю на увазі, пару контрольних закупок. І перевірити» [Стор.: А, 593–594].

«Ідеально – це що всі підприємці оформлені, всі працівники оформлені, всі податки сплачуються» [Стор.: А, 708–709].

11. Забезпечити оперативне реагування відповідних установ на звернення та скарги підприємців і всіх інших громадян (Шепетівка, Сатанів).

12. Запровадити електронний документообіг та активніше використовувати можливості мережі Інтернет, упроваджувати у взаємодію влади та бізнесу принцип безособовості (Шепетівка, Кам'янець-Подільський).

«Контролюючі органи перенести в консультативно-допоміжні структури»

---

13. Створити центр допомоги підприємцям або своєрідний бізнес-клуб, який би координував вирішення їхніх питань і сприяв реалізації ініціатив (Шумськ, Ладижин).

14. Створювати при органах місцевого самоврядування певні дорадчі органи, до складу яких запрошувати підприємців, щоб бізнес і влада могли спільно розробляти плани розвитку міста та впроваджувати перспективні проекти, які б приносили прибуток у місцевий бюджет (Кам'янець-Подільський).

15. Розуміючи, що це питання не є компетенцією місцевої влади, інформанти з Шепетівки все ж наголосили на необхідності ввести відповідальність (навіть кримінальну) за неналежне виконання чиновниками своїх обов'язків. Крім того, говорили про необхідність оптимізації структури підрозділів і зміну умов оплати праці співробітників (ввести відрядну («сдельную»), за виконану роботу, а не просто за час, який вони перебувають у своїх кабінетах).

Інформанти з Самбора також вважають, що немає дієвого механізму, який би стимулював представників місцевої влади до кращого виконання своєї роботи. Особливий наголос був зроблений на функціях правоохоронних і судових органів.

16. Запровадити зовнішній контроль роботи місцевої влади – від громадськості, навіть через Інтернет, або від світових структур (Шепетівка).

17. Запровадити для студентів під час канікул оформлення короткотермінових дозволів на роботу, які можна було б купувати за аналогією з патентом на торгівлю. Місцева влада могла б тут виступити представником інтересів малого й середнього бізнесу, посередником у донесенні їхніх побажань та ініціатив до відповідних законодавчих органів (Самбір).

18. Публічно визнавати внесок підприємців у розвиток міста та впроваджувати не тільки матеріальне, але й моральне заохочення (Самбір).

19. Залучати бізнесменів-керівників до просвітницької діяльності серед їхніх працівників щодо важливості легального працевлаштування (Сторожинець).

20. Скоротити кількість звітів, які вимагають від підприємців, а також дати їм вибір – у паперовому чи електронному вигляді їх подавати (Самбір).

«Взагалі-то як підприємці можуть здавати стільки звітів? Наскільки я знаю, за кордоном якимось там у кінці року на єдиному податку ти здав звіт, і це все» [Сам.: 932–934].

21. Продовжити дію мораторію на перевірки бізнесу (Ладижин).

22. Створити більш дієві механізми впливу населення та підприємців на загальну ситуацію в об'єднаній громаді (Сатанів).

23. Створити в Сатанові ЦНАП, передати функції нормативної грошової оцінки землі та інші важливі послуги з питань життєзабезпечення населення Сатанівській селищній раді (Сатанів).

